

ՄԻՈՆԻՏԻՆԵՐ

Ս Ո Ւ Ր Բ Գ Ե Ղ Ա Ր Դ

«Այլ մի ամբ ի զիմուրացն տիգու խոցնաց
զիպզս մարտ եւ վազվազակի ել արիւն և ջուր»
(Յովհ. ԺԹ. 34) :

Հայ Եկեղեցւոյ ամենանուիրական եւ կարեւորագոյն սրբութիւններէն մին է Սուրբ Գեղարդը: Երբ Ամենայն Հայոց Հայրապետը միւսմիւսեմէ կատարէ, երեք սրբութիւններով կը խառնէ սրբալոյս միւսմիւսեմը: Կենաց Փայտով (Ս. Պաշի մասունքով)՝ Ս. Գեղարդով եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Աջով: Արդ, ի՞նչ է Ս. Գեղարդը:

Տէգը որ եւ կը կոչուի Գեղարդ (նիզակի ծայրամաս), Դուռնիկանոս Հարիւրապետի պատերազմական գործիքն էր (դէնքը), որով, Պիղատոսի հրամանով, փաստելու համար Յիսուսի մեղած ըլլալը, սուրբ կողը խոցեց՝ խաչին վրայ, ուրկէ զարին եւ ջուր հաւաք ըստ Յովհաննէս Աւետարանին: Զարմանալի է նաեւ որ երբ Դուռնիկանոս Յիսուսի կողը խոցեց, իր կուրցած մէկ աչքը բացուեցաւ արեան կայլակէն եւ հաւատարմով խաչեալ Աստուծոյ Որդւոյն՝ դարձի եկաւ: Հայաստանեայց Եկեղեցին կը ունենայ անոր յիշատակը տարին մէկ անգամ: Իսկ Գեղարդը «Սուրբ» կ'ըլլայ Յիսուսի արիւնով:

Մեր Տիրոջ երկինք Համբարանէն յետոյ, արիւնաթաթախ այս Ս. Գեղարդը Թաղէոս Առաքեալ իր հետ առնելով կուգայ Եդեսիա, Հայոց Արքայ արքային մօտ, ըստ Փրկչի խոստման (կը գրեն մեր պատմիչները):

Առաքեալի քարոզութենէն, հրաշագործութենէն եւ նահատակութենէն յետոյ, որպէս շնորհ եւ կտակ կը մնայ Հայոց Աշխարհի հաւատացեալներուն, որոնք առանձին եկեղեցի մը կը կառուցանեն եւ այնտեղ խնամքով կը պահեն մինչեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Պարթեւ Հայրապետի օրերը՝

այսպէս Հայ ցեղի ազնիւ հոգիներուն միջոցաւ մինչեւ մեր օրերը անկորուստ կը մնայ Սուրբ Գեղարդը: Այժմ կը գտնուի Սուրբ Էմիանի մէջ՝ երկար տարիներ վիճափոր Այրի վանքի կամ Սուրբ Գեղարդ վանքի մէջ մնալի վերջ: Ս. Գեղարդի՝ Հայաստան գտնուելուն իր ստուգութիւն, հետեւեալ դրուածքները փաստ եւ վկայ կը բերենք:

Աղաթանգեղոս պատմիչի Թաշանց Թուղթին մէջ (նորոգ սրբագրուած եւ տըպագրուած ի Կոստանդնուպոլիս 1834-ին. էջ 347) ուր յետ յիշատակութեան Փրկչաւան պատկերին, Սուրբ Աստուածածնին եւ Կենաց Փայտին (Ս. Հռիփսիմէի), կը գրուի նաեւ Սուրբ Գեղարդի մասին թէ՛ «հոն (Հայաստանի մէջ) կայ եւ Գեղարդը Դուռնիկանոս Հարիւրապետին՝ որով խոցուեցաւ կողը Փրկչին՝ եւ րդիեցաւ ջուր եւ արեւն, նշանակ մկրտութեան եւ Հաղորդութեան»:

Յայտնուրքի մէջ, Թաղէոս Առաքեալի իԳ. (23) Դեկտեմբերի ճառին մէջ կ'ըսուի. «Երբ որ եկաւ անոր (Սանաթրուկ Թաղաւորին) քով, Սուրբ Թաղէոս Առաքեալը իրեն հետ ունէր աստուածամուկ Գեղարդը՝ որով մեծամեծ նշաններ կը կատարէր եւ կը փառատէր Հիւսնդութեանց ամէն շարժառար կամար շատեր հաւատացին Քրիստոսին, նաեւ Թաղաւորի դուռտըր՝ Սանդուխտ»:

Սուրբ Էմիանի հայրապետական գրանդէն գտնուած է ձեռագիր շարականոց մը, որուն մէջ ուրիշ անձնաւոր շարական երգերու հետ գտնուած է շարական մը՝ Սուրբ Գեղարդի մասին, յօդուած՝ վարդան խորճրբերդցի վարդապետէն:

«Իսկ դու պարծանքդ պարծանաց, Գեղարդըն սուրբ եւ գերազանց, որ ձեռամբքն Քաղէոսի սուրբ եւ ընտրեալ Առաքելոյն, առաքեցար մեզ ապաւէն Հիմըն բարեաց հաստատութեան. քի գժրիստոս բարեբաւնեմք, Հիմըն բարեաց եկեղեցւոյ:

«Քեւաւոր սուր երկասյրի եւ բանայի ածնա շնորհաց, դի դու բացեր զկողքն կեանաց՝ ջուր եւ արիւն արտարեալ՝ որով սիրտիմք եւ հաղորդիմք ի բնակութիւն երրորդութեան. քեւ... եւայլն:

«Գեղեցիկ գոյն գոմէյի ներկեալ արեամբն Յիսուսի, ի փառս սպրիտ Հայաստանեայց արձանագար լեւորի մերում աշտարակ բարձր, ամուր պարիսպ եւ հրեղէն շուրջմանկի. քեւ... եւայլն:

«Աստուածամուխ սուեւորդ սուրբ աստուածախառն զօրութեամբ՝ որով կտրին սրմատք անրիծ եւ ցաւք մեղաց եւ յանցանաց, քեւ փրկեսցուք ի փորձութեանց եւ յամենայն որդայլթից. քեւ... եւայլն:

«Գեղապաճոյն Գեղարդըն սուրբ եւ թորգմանիչ անմահ Որդւոյն, որով ցուցաւ Աստուած եւ Մարգ՝ ըստող մեռեալ եւ կենդանի՝ յոր հաւատաց հարիւրապետն եւ վկայեաց աստուածութեան. քեւ... եւայլն:

«Աստուածաներկ սուր փայլածու, նիգակ ի ձեռն Յիսուսի, որով փախիւն փաղտնգ զիւր եւ բրնակին դուեղք հրեշտակաց. քեւ կնքեսցուք զգոյսարման եւ զբոլմեսցուք զմիտս եւ զոգիս՝ տալով պատիւ Երրորդութեանն՝ Հօր եւ Որդւոյ եւ Սուրբ Հոգւոյն, կենդանութեան եւ յետմահու եւ յանձնապառ յաւիտեանց»:

Ձեռագիր մատենաներու մէջ կը գտնուին նաեւ ոչ սակաւ զրուածներ Սուրբ Գեղարդի մասին: Օրինակ, Նոր-Ջուղայի մէջ Հայոց ՌձՅԱ (1692) թուականին զրուած ձեռագրի մը մէջ Աղարիւս կ'ըսէ՝ «Եւ արդ՝ Սուրբ Գեղարդն Քրիստոսի երկնային գանձըն լուսոյ կայ... յԱշխարհին Հայոց. եւ որք տեսանեն զնա, քի տեսցեն զմահ յաւիտեանից: Եւ նմանութիւն Աստուածակիր Գեղարդին այսպէս է. զմբէթածեւ ի վեր չարեալ զգլուխ նորա որպէս նիղակին սուր թաւփաւոր, եւ ձեւեալ որպէս զխաչ. եւ փորեալ հատուածին երկու կողմանց երեւաց սուրբ խաչին բեւեռեալ. եւ վայր

կողմն նիղակին, չորս մատնիչափով, բայց ոչինչ քանդակեալ՝ այլ տնարատ եւ հաւաք սար. այս է նշան Սուրբ Գեղարդին»:

Միջնակի քաժինը որ հանուած է, զրուած է խաչածե նոյն հատուածին վրայ երկու կողմերուն որպէս հաստատութեան կապ, պահպանելու համար խորտակում է: Ստեղծութիւն է թէ խաչի նշանին ձեւացութիւնը, եւ բեւեռակապ երկաթեայ հատուածներու պնդութիւնը՝ Քաղէոս Առաք. նախ դործն են:

Սուրբ Գեղարդը ունի արծաթեայ ոսկեզօծ, երկայնաձեւ եւ ծոնորակիւ երկփեղկեայ տուփ մը, որուն մէջ գտնեղուած ու պահուած է: Պահարանի կամ տուփի եւ տեւի կողմին վրայ կը գտնուի լիատառ կաղաթութիւնը ընծայողին՝ Պոռչ իշխանին եւ նորոգողին՝ Դաւիթ Վարդապետին, առաջնորդ Գեղարդայ Վանքին: Գրուած է.

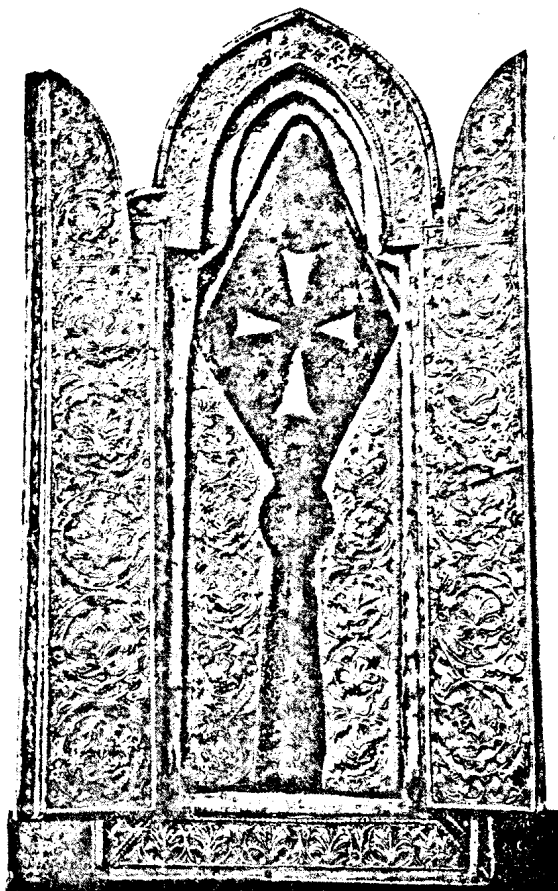
«Ի Թուին ԶԺԻ. (1268)

«Այս արքիմիտայ նշան ահաւոր եւ Աստուածադէպ զէն անպարտելի ներկեալ արեամբ Որդւոյն աստուածամուխ սուեւոր սուրբ մեծ եւ հօր սպանիչս վիշտպին՝ որ զգոյց անապական սուրբ արեանն եհեղ ի փրկութիւն աշխարհի: Այս Գեղարդ աստուածաշուք եւ Հիազոր արձան յուսատու կանգնեալ ի փառս Հայաստան աշխարհի. հրափայլ եւ ծաղկանկար արեամբն Քրիստոսի վառեալ եւ վախչացեալ պսակ պարծանոց կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, եւ թագ արքունական ի զլուխ օրիստոնէից. ուստի ի կամս բարձրելոյն օրհնեալ, եւ Պոռչ իշխան որդի Վասակա արժանաւորեալ աստուածեղէն սուրբ նիղակին՝ դարդարեցի զսա պատական արժանաւորման, բարեխօս իմ յաւաւոր ատենին Քրիստոսի, եւ մեծեւ յուսով ընծայեցի իմ գանձագն զերեզմանատունս ի սուրբ ուխտս Այրիվանից իշխատակ յաւիտեանական ինձ եւ զաւակաց իմոց՝ Պապաքին, Ամրահասանին, եւ Վասակա, եւ կեանակցի իմոյ Խուշիւր Խաթունին՝ որ կնիսուհայ ելին յաշխարհէ. յորոց վերայ ամենեցուն սոցա՝ կենդանեաց եւ մեռելոց ծագէ շնորհ ողորմութեանն Քրիստոսի միշտ եւ հանապաղ: Եւ փոխանակ այսմ նիղակի չորս նորհեցէ Քրիստոս բարեպաշտ իշխանին Պոռչայ խորան արեղակնափայլ, եւ անձա-

և լի է յուսափույլ պատկ կազմեալ ի ձեռն Աստուծոյ»:

«Իսկ ի ԹՎին ՌՃԼ և և զ.ին (1687) ևս Դաւիթ Վարդապետս առաջնորդ սուրբ ուխտիս Այրիվանից յազգէն Քաղբակա, և Չը-

կտեփաննոս Վարդապետին հանգուցելոց ի Գրիստոս, և ևզրարցն իմոց՝ Բէկումին, Կիրակոսին, և քեռն իմոյ Մարիամու. յորոց առ հասարակ կենդանեաց և մեռելոց ամենեցուն ողորմեսցի, և զկազմողի սորին

Սուրբ Գեղարզը:

սոչա սրգի Ինանկին՝ Ետու նորոգել զպահարանն սուրբ Գեղարզին առաւել պարծաւ լան զառաջինն՝ սակա յուսոյն զոր առ Քրիստոս, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց, և հարեղրարց իմոց՝ Դաւիթ Եպիսկոպոսին և

Գրիգորի և Սարգսի»:

Վերի արձանագրութենէն տեսանք թէ բարեպաշտ Պառչ, իր ժամանակի մեծագոյն Հայ Իշխանը, որքան սիրած է Սուրբ Գեղարզը, նկատելով զայն՝ հիացօր լուսատու

արձան, կանգնած ի փառս Հայաստանի, որուն համար շինել տուած է արծաթեայ զաւարտն՝ բարեխոս ըլլալու Քրիստոսի աստեանին առջեւ, եւ յաւիտենական յիշատակ ըլլալու՝ իր կենակցին եւ զաւակներուն հոգիներուն համար:

Ասորուց պատրիարք Միխայէլ Ասորի իր «Պատմութեան» վախճանին, կը գրէ իսկական Գեղարդի մասին՝ թէ Հայաստանի մէջ է եղած, այսպէս. «Էւ Գեղարդն աստուածամուկն պսական փշեայ ի Բաղդաճէ բերան, եւ կայ անդին ի Հայոս ի պարծանս ազդին եւ ի փառս Աստուծոյ»:

Վարդան Վարդապետ իր «Աշխարհագրութեան» մէջ կ'ըսէ.

«Իսկ ի կողմն Գառնոյ... եւ Այրի Վանքին՝ ուր կայ Սուրբ Գեղարդն աստուածածախ ներկեալ արեմար կենարարին»։ Թովմա Միւհեռոփեցի, Ս. Էջմիածնի Աթոռի նորդպութեան եւ կաթողիկոսի ընտրութեան ընդհանուր ժողովին ներկայ գտնուելով 1441-ին, իր ճանապարհորդութեան մասին պատմելով այսպէս կը վկայէ. «Եւ ապա արթութեամբ մեծաւ եւ աներկբայ յուսադրութեամբ երեւլ գնացաք յամենայնց եւ օրհնեալ գաւառն ի Տարօն (Բայազիտ), եւ յոտն Մասեաց ի յԱլուոհի. եւ անտի մտաք ի կենդանաթաղ գերեզմանն Լուսաւորչին ի իւր Վիրապն, եւ անտի յերկրպագութիւն Սուրբ Գեղարդեանն (որ էր յԱյրիվանն անդ.) եւ սկզբնատիպ պատկեր մարդեղութիւնն Քրիստոսի. եւ պատահեալ դիպեցաք մեծ վարժապետին մերոյ՝ եւ առեալ եկաք ի գիւղաքաղաքն Երեւան»:

Երեւն Ս. Էջմիածնի՝ կաթողիկոսներ Գեղարդը Տաճարին մէջ եւ իրենց մօտ կը դաւէին, Թերեւս Թշնամիներու հայածանքին պատճառաւ. որովհետեւ կաթողիկոսական մի քանի կողակներուն մէջ կը յիշատակուի ալ սրբութիւններու հետ։ Առաջին կողակը կրուած է Հայոց ՋԱԹուին (1452), Գրիգոր Ժ. Մակունցի կաթողիկոսէ։ Երկրորդը՝ Հայոց ՋՄԳ Թուին (1504), Լեւոնէ Բ. Կաթողիկոսէ։ Երրորդը՝ Հայոց ՏԼԹ Թուին (1541), Գրիգոր ԺԱ. Կաթողիկոսէ։ Չորրորդը Հայոց ՌԺԲ Թուին (1563), Միքայէլ Սեբաստացի Կաթողիկոսէ։ Ասոնց իսկական օրինակները կը գտնուին Սուրբ

Ստեփանոս Նախավկայի Վանքին մէջ՝ որ Հին-Ջուղայի ձորին մէջ է եւ Մաղարթա լեռներուն մօտ։

Թերեւս ոմանք առարկեն թէ լատինաց լուսն է Ս. Գեղարդը։ Խնդրոյ առարկան յուն Գեղարդը չէ։ Հրէաստանի Բիւրիտոն օղագրին մէջ Հրեաներ կատակելով եւ հեղեմով Փրկչական սուրբ պատկերը՝ տէգով մը կը խցեն, սակայն փոխանակ իրենց նպատակին հասնելու, ընդհակառակը՝ դարձանալի հրաշք մը կը պատահի. ասոր մօտ առաւել եւս պատուի կ'արժանանան Ի՛է՛ պատկերը եւ թէ՛ այն տէգը։ Ժամանակ մը ետք այս երկուքը կը տարուին Պոլիս։ Պատկերը Յունաց ՋՄԿԿԻ (Յովհաննէս) Կայսրը կ'առնէ, իսկ տէգը՝ Ջնջիլ անունով Լուսն մը կը նուիրէ Յունաց Ալէքսի Կայսեր 1099-ին։ Որպէս ստոյգ վկայութիւն կը բերենք հետագայ գրութեանը.

«Աղեքաւորդիոյ Հայրապետ Սուրբ Աթանասը պատմեց մեզի թէ՛ Երուսաղէմի մօտ, Տիւրքոսի եւ Սիդոնի սահմանին վրայ՝ Բիւրիտոն քաղաքին մէջ, շատ Հրեաներ խառն ընակած էին քրիստոնեաներու հետ։ Եւ Հրեաներն մէկը վարձու տուն կը փնտռէր, եւ առնելով իրեն հետ ալ սիրելի Հրեայ մը, գացին եւ գտան զատարկ տուն մը՝ ուրկէ քրիստոնեաներ ելած էին եւ մուցած էին արեւելեան պատին կողմը Լախուսն Տէրունական պատկերը։ Երբ Հրեաները տունէն ներս մտան, տեսան աւտակերը, եւ իրարու ըսին. «Այս պատկերը Գալիլիացիինն է (այսինքն՝ Յիսուսի), եւ ինչպէս որ մեր հայրերը ըրին անոր, մինք եւս ընենք այս պատկերին»։ Եւ եղէգ առնելով դուռը կը ծեծէին, ծնօտն կը դարնէին եւ երեսին կը Թքնէին. ձեռքերն ու րտեքը սուրով կը ծակծկէին։ Երբ պատկերին կողմը խցեցին, նոյն ժամուն՝ արիւն եւ ջուր ելաւ (ցալտեց)։ զայս տեսնելով սուրսափեցան եւ երթալով իրենց քահանայապետներուն եւ ալլ Հրեաներուն՝ պատմեցին եղելութիւնը. եւ անոնք շտապելով պացին տունը եւ տեսան պատկերը՝ որուն խոցուածքն արիւն եւ ջուր կը բլրէր։ Իսկ յունականապետները ըսին՝ փորձենք եւ տեսնենք թէ ճշմարիտ է այն ինչ որ կ'ըսեն քրիստոնեաները. եւ հրամայեցին աման

յերին եւ ժողովեցին արեւնախառն ջուրը եւ երթալով օժնդին իրենց հիւանդները, կոյրերը, խեղերը, կաղերը եւ անդամալոյծները, եւ նոյն ժամուն կը բռնկուէին. բոլորը միասնամուռ հաւաքուեցան ու զայն եպիսկոպոսին մօտ եւ պատմեցին կատարուած ամէն սքանչելիքները։ Դարձեալ զացին տունը, եւ տեսան պատկերին երեսը արեւակի պէս պայծառացած եւ կողի բլիսումը դադրած, եւ առժամայն բոլոր Հրեաները հաւատացին Քրիստոսի եւ միբրտուեցան եւ մեծ ուրախութիւն եղաւ այն քաղաքին մէջ։ Իսկ այն տունը՝ նուիրեցին ժողովուրդին՝ զոր եկեղեցիի վերածեցին, որուն մէջ կար սրանչեւի պատկերը, եւ անունը դրին՝ «Ամենափրկիչ»։ ...Եւ ժամանակ մը անցնելէ յերջ Սփշկիկ Կալսըր զնաց Համս եւ առաւ Գրիգորոսի պատկերը եւ պատուական հողաւաճառք. եւ Բիւրխտոն գալով առաւ (հրաշագործ) պատուական պատկերը, եւ տարաւ Կոստանդնուպոլիս, եւ դրին սրբութիւններուն հետ, մեր Քրիստոս Աստուծոյ փառքին համար՝ որ է օրհնեալ յաւիտեանս, ամէն» («Մալեյի Վարուց», 1702, էջ 334)։

Մատթէոս Ուռնայեցի Հայոց Ենի թուին (1098) կը գրէ. «Եւ անհա՛ Սուրբ Պետրոս Առաքեալը երեւցաւ (երագի մէջ), բարեւալալ Փռանկ կնոջ մը (Անտիոքի մէջ) եւ կ'ըսէր թէ՛՝ եկեղեցւոյ ձախակողմը կապուեալ է զէնքը՝ որով Քրիստոս Հրեաներէն խոցուեցաւ իր անարատ կողէն (վերոյիշեալ Փրկչական պատկերի մասին է)։ Ահա խորանին առջեւն է. հանեցէք զայն, եւ անով պատերազմի ելէք, եւ անով պիտի յաղթէք ձեր թշնամիներուն»։ Հայոց Ձեռնարկին (1099) նոյն Ուռնայեցին կը գրէ. «Այս տարուայ մէջ դարձաւ Ձեռնիկ կոմսը եւ զնաց զէպի Ֆրանկ, եւ տարաւ Քրիստոսի դէմքը՝ (տէգը) զոր գտան Անտիոքի մէջ, եւ առաւ Ալէքսիէ՛ Հռոմեներու թագաւորին»։

Կիրակոս Վարդապետ Գանձակեցի եւս կը գրէ. «Բայց ասոր օրը Ալէքսի (Յունաց կայսր) կոմս մը եկաւ Երուսաղէմէն Անտիոք, եւ իր Սուրբ Պետրոս Առաքելի տաճարը մտաւ, եւ հաղորդ եղաւ պաշտամանքին, Ս. Պետրոս Առաքելը երեւցաւ անոր եւ ըսաւ. Եկեղեցւոյ պատուհանին մէջ թաղուած է Գեղարդը՝ որով խոցեցին

մեր Փրկիչը (պատկերի մասին). առնելով տանիս թու երկիրդ։ Եւ ան խնդութեամբ առնելով տարաւ զայն Կոստանդնուպոլիս, եւ լսելով Ալէքս Կայսրը, յոյժ մեծաբեց եւ քաղւած զանձ տուաւ անոր, եւ խնդրեց անկէ Գեղարդը, եւ կոմսը տուաւ անոր. եւ զնաց իր ձամբան...»։

Հայր Մարտի Սեպեհեանի (Մխիթարեան) «Վարք Սրբոց»ի եօթներորդ հատորին մէջ (էջ 358) Դունկիանոս հարիւրապետի վարքի ծանօթութեան մէջ, յայտնի չէ թէ ինչ պատճառով, զանց առնուած է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ իրաւունքներուն կամ Սուրբ Գեղարդին ստուգութիւնը եւ մէջտեղ դրած է արեւմտեան աւանդութիւնը, յիշելով Յակոբ Բոսփոսի Գիրքը (ա. յշ. յաղթական Խաչի Գլ. 17)։

Եւրոպացիք իրենց մօտ գտնուող Գեղարդի մասին հետաւոր թուական կ'ընդունին 1098-ը, երբ գտնուած է Անտիոքի մէջ եւ ապա փոխադրուած Հռոմ 1492-ին։ Հրոճի մէջ գտնուած Ս. Տէգը այն է, որով Հրեաներ կատակելով խոցեցին Փրկչական պատկերը Բիւրխտոն քաղաքին մէջ. զայս կը հաստատէ Վարդան Վարդապետ Բարձրբերդցին (Ս. Գեղարդի շարականին երգիչը) իր պատմութեան մէջ՝ ըսելով.

«Այլ Ենի թուին (1098) Պաղտոյն կոմսն էսո զԴիպաշար եւ զՈւռնա, եւ ի միւս ամին սպասալարն Բէկիարուին եկեալ յԱնտիոք ի վերայ Փռանկին՝ հարաւ (զարկաւ) ի նոցունց իրրեւ Լ. բիւր (այսինքն 300,000). ըսնդի գտին ի ձախակողմն (եկեղեցւոյ) սրբոյն Պետրոսի գրեգարդն՝ որով Հրեայն խոցեցին ընդ կատական զպատկերն Փրկչական, ուստի ել արիւն եւ ջուր՝ որպէս ի Տէրունի կողէն. եւ պատուեցաւ զէնն՝ որպէս գատուածամուսին այն՝ զոր Հայք ունին, որով զօրացեալ Փռանկն հարին զթշնամիս իւրեանց եւ ապա առաքեցին զնա Ալէքսին»։

Արդ՝ վերոյիշեալ ծանօթութիւնները պատմականօրէն վկայելով կը հաստատեն թէ իսկական Սուրբ Գեղարդը որով խոցեցաւ կենարար Յիսուսի կողմը, Հայաստանի մէջ եղած է, եւ այժմ կը գտնուի Հայրապետական Աթոռի՝ Ս. Էջմիածնի մէջ։

ԴԱՆԻԷԼ ՎՐԻ. ՇԱՄԼԵԱՆ